

/// SZOMJAS GYÖRGY

Mindenütt otthon

/// HEGYI ZOLTÁN

TÁNCHÁZ, ROCK AND ROLL, FILMEK, EASTERN, SZOCIO-VONAL, SZATÍRA. VALAHOGY MINDENHOL OTT VOLT. MINIMUM KÉT EMBER HELYETT ÉLT, ANGYALI DERÜVEL.

Éppen a forgatókönyveiről írtam volna a Filmvilágba, mert megjelentek egy kötetben (*Kopaszkutya és a többi – Filmnovellák*), amikor jött a hír. Hogy meghalt a Szomjas Gyuri. Sokkoló volt, persze, a hír természetéből adódóan. Az ő esetében viszont hatványozottan. Tekintve, hogy közmegegyezés volt arra nézvést, hogy a Gyuri örök. Úgy értem, a jelenléte is, nem csupán az életműve. Egy kővágóörsi ember fogalmazta meg ezt a legpontosabban, azt mondta, „olyan örökösnek tűnt”. Talán azért is, mert örökké (újja)épített valamit. Hol egy gyönyörű parasztházat, hol roncsokból filmeket, máskor az elveszni látszó népzene-t dokumentálta. Rajta aztán kettőtört a népi-urbánus baromság, mint Bud Spencer hátán a likőrös állvány. Az egyik legnagyobb népi rock and roll arc volt, akivel valaha találkozhattam.

Először jellemző módon Kőbányán. Szomjas György 1975-ben lett a Kőbányai Amatőrfilm Stúdió művészeti vezetője. Oda bárki beeshetett az utcáról, tanulni, forgatni, beszélgetni, lenni. Fantasztikus műhely volt és Szomjas remekül terelt. Valóban terelt, senkire nem erőltette rá az elképzeléseit, nem akart kis Szomjasokat nevelni vagy növelni, de senki nem tudta kivonni magát a hatása alól. Íme egy részlet egy korabeli szakfelügyelői jelentésből. „Egy sajátos társadalmi helyzetben levő réteg – a társadalmi mobilitásból kiszorult, nehéz fizikai munkát, vagy mechanikus adminisztratív munkát végző fiatalok, akiknek nincs esélyük ebből a helyzetből való kitorérésre – frusztrált-

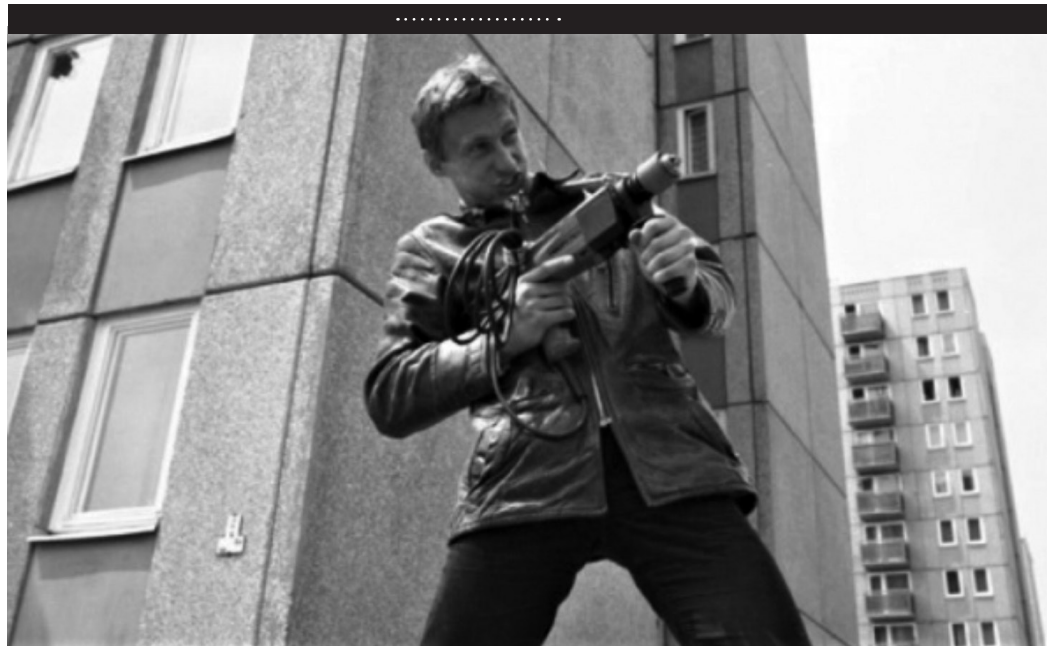
sága tükröződik a filmek agresszivitásában... A külső beavatkozás kevés a stúdió életében, mert a művészi és technikai vezetőknek az a véleménye, hogy a tagokat nem szabad „tanítani”, vagyis tőlük idegen művészeti elveket rájuk erőszakolni. Sajátságos formában nyilvánul meg a vezetők segítsége: arra ösztönzik a tagokat, hogy egy-egy bemutatott anyagban nem a jó megoldások, hanem a hibák mellett érdemes elindulni, azok konzekvenciáit végiggondolni, sőt, olykor azokat kell ad absurdum végigvinni. Az így készült filmek ugyan nem hasonlítanak a konszolidált mozisablonokhoz, de kialakult egy nyers, őszinte, non-konformista hangvétel. A stúdió tagjai nem filmművészeti produktumo-

kat hoznak létre, hanem a saját maguk világát igyekeznek megfogalmazni. Ez a világ lehet, hogy sokaknak nem szimpatikus. De az őszinteséget nem lehet tőlük elvitatni...”

Így ment ez. Vagy ahogy a Picasso kalandjaiban mondanák, ez volt a magyar független film hajnala. A „sajátos társadalmi helyzetben lévő réteghez” még annyit, hogy ott letek menedéket (bizonyos látószögéből akár a Kulich Gyula téri pszichiátrián) azok is, akik nem kívántak megfelelni az adott kor és rendszer elvárásainak, inkább „lemettek kutyába”, éjszaka mozit takarítottak, nappal figuránsnak álltak, recepteket hamisítottak, a Film-művészeti Főiskolára a leghalványabb esélyük sem volt bejutni, olcsó borokat ittak, külvárosi kocsmákba jártak, Doors-t és Rolling Stonest hallgattak, haveroknál csöveztek, a lányos anyák rémei voltak, szaftot kértek a főzélkére, jövőképük nem volt és jelenük is alig. Kőbányán viszont a kezükbe kaparinthattak egy Super 8-ast és vadulhattak egy jót. És Szomjással óriási szerencsájuk volt.

Évtizedek múltán a Káli-medencében futottunk össze újra. Ő mint első generációs bebíró, a Környezetvédelmi Társaság egyik alapítója, meg egyébként is mindenféle társaság alapembere, én meg mint aki odament lakni. Akkoriban még egészen más képet mutatott az a táj, különösen az oda-

„Egyszerre vígjáték és szomorú valóság”
(Falfúró – Bán János)

DEMETER MIKLÓS FELVÉTELEI

érkezők összetételét és szándékait illetően. Szomjas nekem azonnal eligazodási pont lett. Hogy mit miért, miként és hogyan. És ez így is marad.

1940 november 26-án született Budapesten. Középiskolába a piaristákhoz járt, majd az Eötvösben érettségizett. Mondhatjuk szilárd alapok. Ezekre épültek további tanulmányai a Budapesti Műszaki Egyetem építészmérnöki karán és a Filmművészeti Főiskolán. Balázs Béla Stúdió, Balázs Béla-díj, Kossuth-díj, ezek következtek még. Dokumentumfilmekkel indult (*Tündérszép lány, Nászutak, Füredi Anna-bál*), de az igazi ismertséget a *Talpuk alatt fűtyül a szél* (1976) és a *Rosszemberek* (1978) hozta meg számára. Ugyanis nemes egyszerűséggel feltalálta nekünk az *easternt*, mint műfajt. Mire felocsúdtunk, ott állt előttünk a magyar Sergio Leone, teljes arzenáljával. Djoko bácsi nem viccelt. Alighanem sokan benne is maradtak volna a „régiben”, ha már ilyen szépen sikerült, de Szomjas szinte azonnal váltott. 1981-ben elkészítette a *Kopaszkutyt*, amit a zenei szcénából többen kapásból félreértettek, de ettől még rendben volt. Szomjas szövegei ekkor kezdtek átmenni a közbeszédbe, ami viszont félreérthetetlen jele volt annak, hogy valamit már megint rendesen elka-

„Kettőtört rajta a népi-urbánus baromság”

(Kopaszkutya – Deák Bill Gyula és Hobó)

pott. Le kell menni kutyába. És megjelent „apánk”, Allen Ginsberg. Nyolcvanegyben, egy magyar filmben. Értjük, ugye. Most jön egy ilyen „hogyan nem találkoztam Bartók Bélával” kezdetű kanyar,

de nem baj. Ginsberggel való találkozásomat is a Gyurinak köszönhetem. Eörsi Pistával hármásban csavarogtunk a Belvárosban. Tizenkilenc évesen láthattam azt a fickót, aki miatt könyvet loptam. Az *Üvöltést*. Barna fedlap, Modern Könyvtár. Láttam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban. A *Könnyű testi sértés* következett a „szocio vonal” jegyében, majd a *Falfűró*. „Itt egy lyuk, sajnáljuk.” A *Falfűró* számomra remekmű volt, esszencia. Egyszerre vígjáték és a szomorú valóság, szerzői -és közönségfilm, a Szomjas-féle besorolhatatlanság gyönyörű példája és példánya. Ha egyetlen dolgot, látványt, szimbólumot kellene mondanom a „létező szocializmusról”, az Andorai Péter lenne, Újpesti Dózsás mackó szettben. Abban minden benne volt. Rengetegszer megnéztem, aztán később a létező kapitalizmusban is. Semmit sem kopott. Korszakos és kortalan. Szomjas filmjei egyébként is remekül tűrik és bírják az újranézést. Úgy vagyok vele, mint Godard-al. Huszadjára is találok benne valami rácsodálkoznivalót. Akár a *Roncsfilmben*. Az

ezerszer áldott nyolcadik kerületben, ami már nincs („tudd meg, hogy nincs, lebontották”), ahol már nem lehet ugyanúgy végigsétálni a fényképész sulis és a koporsókészítő mellett egészen a Gólyáig, ahol egészen elbűvölő volt az úri közönség összetétele. A *Nap utcai fiúkat* is szerettem. Az az én ötvenhatos filmem. Süt belőle, hogy aki rendezte, tizenhat évesen látta azokat a srácokat.

Olvasom a búcsúkat. Hobo azt írja többek között, hogy „végtelenül kedves személye örökké hiányozni fog nekem.” Ez a végtelenül kedves személy nagyon pontos. A Gyuri baromi okos ember volt, művelt, sokszínű, elképesztően tehetséges, nagy időknek nem csupán tanúja, de aktív formálója, de mindezen terheket angyali derűvel viselte. Ugyanakkor rendkívül udvarias volt és figyelmes. Minimum két ember helyett élt. Két ritka ember helyett. A ritka embert Bikácsy Gergelytől kölcsönzöm, az ő búcsúzásából. Alakul a Gyuri portréja, amit remélem mindenre kiterjedően hamarosan megír valaki. Ami egyben korrajz is lehetne. Mert Szomjas áteresztette magán a korszak kultúrájának és művészetének megannyi fontos rezdülését. Táncház, rock and roll, az épített és a teremtett környezet megóvása, sorolhatnánk. És magától értetődően lett központi figura. Társas ember és társas művész. Bikácsy Gergely írja: „Szomjas a filmnovellától kezdve a felvétel percéig magától értetődően kollektív alkotásnak fogta fel minden filmjét, sőt minden jelenetét. Jól megalapozta a történetet, de bármikor rögtönözhetett forgatáskor.” Akár az életében. Egyik állandó munkatársa, Fekete Ibolya így emlékezik: „...márpedig, ha valamivel ki lehetett hozni a sodrából, az a kánon volt. Mindig szétrúgta a konvenciót, habár sose annyira, hogy az „magas művészetnek” számítson. A történetet sose rúgta szét, mert fontos volt, hogy az emberek nézzék, szeressék, ne maradjanak magukra. Ma már lehetetlen elmagyarázni, hogy a titkot, amitől egy film az lesz, ami, nem lehet beleírni a forgatókönyvbe. Céltudatos, erőteljes, eredeti, közérthető filmeket csinált. Életszeretet volt bennük. A közönség hálás volt értük.”

Nos, így ment ez. Mi meg most eléggé magunkra maradtunk, Gyuri. •